

Johannes Hösle

Visat núm. 2
(octubre 2006)

by Ricard Torrents

Johannes Hösle, nascut el 1929 en una família impregnada de pietisme catòlic, al poble d'Erolzheim (Biberach), una illa enmig d'un entorn evangèlic luterà, va cursar estudis a la Universitat de Tubinga, després de llicenciar-se en literatura comparada el 1954 i de passar una dècada a Milà, com a lector d'alemany i director de la biblioteca del Goethe Institut de la capital llombarda, tornà el 1964 a la Universitat de Tubinga per habilitar-s'hi.

Hösle, que deixà un temps la família a Itàlia per instal·lar-se en un apartament a Derendingen, a l'altra banda del Neckar, on nosaltres també residíem, formava part d'una colla d'assistents, doctorands, habilitands i estudiants tardans com ara Pous i jo mateix, que freqüentàvem el Seminari de Romàniques a l'Alte Aula, a tocar de la Stiftskirche, sobre la Stift i la Torre de Hölderlin. Durant aquesta època assistíem a cursos, freqüentàvem la biblioteca i teníem un lloc de trobada al cafè Nass o a les llibreries de l'entorn. Els nombrosos lectors del seminari de romàniques formaven part de la colla, com ara l'italià Giorgio Sichel, la santanderina Margarita Navarro, el xilè Nelson Cartagena. En aquells anys de la dècada dels seixanta l'agitació a les universitats d'Europa augmentava el contrast amb la situació del nostre país. Molts universitaris, com el mateix Hösle, havien visitat Catalunya i en retenien la imatge «espanyolitzada» d'un anacronisme aberrant.

Fou en aquells anys a Tubinga que es produí la «conversió» de Hösle a la causa catalana. Fou allà que incorporà les bases de la seva progressiva implicació com a romanista en activitats que apuntaven a difondre el coneixement de la literatura catalana, no només entre els estudiants universitaris, sinó entre els lectors a través de traduccions, ressenyes i informacions. Així, Hösle esdevindria, d'una banda, «un dels màxims especialistes en literatura catalana del món universitari alemany» (Farrés 2005: 180) i, de l'altra, un dels primers i més efectius mediadors entre les dues cultures.

Qualificar Hösle de mediador —mitjancer— és posar en relleu tota la gamma de les seves activitats: estudiós de literatura comparada, traductor, prologuista, introductor d'autors en cases editorials i redaccions de revistes, orientador d'estudiants i informador de col·legues, editors, crítics i agents literaris. La mediació en els sistemes literaris passa per altres vies que les acadèmiques estrictes de departaments, cursos, congressos. Per això, atesa la diversificació de les intervencions de Hösle, li escau el concepte de mediador entre la cultura catalana i l'alemanya. En totes dues direccions, però especialment en la mediació del català *versus* l'alemany.

Les tres antologies

Les mediacions més determinants de Hösle entre la literatura catalana i l'alemanya són tres antologies, dues de poesia del segle XX amb Antoni Pous, i una de narradors catalans també del segle XX, totes tres en els anys setanta: 1) *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert. Eine Anthologie* (*Lírica catalana del segle XX. Una antologia*), de 1970; 2) *Ich will deutlich sprechen. Gedichte aus Katalonien* (*Vull parlar clar. Poesies de Catalunya*), de 1974, i 3) *Katalanische Erzähler* (*Narradors catalans*), de 1978.

A la història d'aquestes obres (Farrés 2005: 195s. i 228s.) voldria afegir-hi uns apunts. El primer es refereix a la motivació: en aquella època Pous, sense deixar de mantenir la vinculació amb Catalunya, s'estava adaptant a la situació d'Alemanya, que preveia llarga, tot revisant les idees sobre Catalunya, on entre intel·lectuals era dominant el pensament marxista com a ideologia de combat contra el franquisme. Així, si a l'hora de dissenyar una antologia de la lírica catalana no podia prescindir de les que s'havien publicat feia poc a Catalunya, la de Joan Triadú de 1951—refeta el 1965— i la de Josep M. Castellet-Joaquim Molas de 1963, tampoc no podia traslladar fàcilment a un públic alemany el debat literari i fins i tot polític que havien generat aquelles antologies.

El desfasament ideologicopolític entre Alemanya i Catalunya a causa de les situacions diacròniques divergents posava Antoni Pous en una situació singular. El que a Alemanya era anar endavant podia ser a Catalunya anar enrere. O a l'inrevés. Veure en la literatura no tant un mirall de la història com una eina per a modificar-la, intentar de superar les posicions marxistes des del mateix marxisme, fer de la crítica literària la punta de llança del pensament, no significava pas el mateix a la Catalunya sotmesa pel règim de Franco, que a l'Alemanya de la guerra freda, dividida entre el sistema patrocinat pels Estats Units d'Amèrica i el bloc soviètic patrocinat per l'URSS, l'una i l'altra traumatitzades per l'experiència nazi.

Pous, que no era un professor convencional, tenia talent didàctic. Molt aviat es va adonar que necessitava poesies que fessin atractiva la literatura catalana a uns estudiants que, sense gairebé coneixements previs, no diferien gaire dels que a Catalunya assistien a les sessions del grup Lacetània d'Igualada, perquè, a desgrat que aquells estudiants eren catalans, l'escola els havia ocultat les realitats catalanes. Tanmateix necessitaven plantejaments diferenciats.

La motivació de les antologies, doncs, era didàctica i, alhora, críticoliterària, la qual cosa requeria uns coneixements que Hösle li podia proporcionar. L'operació de les dues antologies respon bàsicament a aquesta doble estratègia. Si comparem, per posar un exemple, el conjunt de les poesies de Maragall que avui es poden llegir en alemany, veiem que a l'antologia general de Grossmann, *Katalanische Lyrik der Gegenwart* (1923), són molt nombroses, com també ho són a l'especialitzada de Joaquim Molas, *Landschaften Kataloniens (Paisatges de Catalunya)*, de 1990. En canvi, l'antologia de Hösle-Pous n'inclou només quatre i només una és coincident amb aquelles, «Cant espiritual». Les altres tres poesies són, diguem-ne, d'alta temperatura i de clara intenció didàctica: «Oda a Espanya», que acaba amb el conegut comiat, «Adéu, Espanya!»; «Oda nova a Barcelona», que comença amb la inquietant prosopopeia, «On te'n vas, Barcelona, esperit català?», i «Paternal», datada «Tornant del Liceu» la tràgica nit de la bomba anarquista del 7 de novembre de 1893.

La inclusió de Miquel Martí i Pol en l'antologia, que despertà crítiques entre els ressenyadors de Catalunya, era també en gran part motivada per la finalitat didàctica, tal com vaig assenyalar i ha recollit Farrés: «Calia donar senyals de vida moderna d'una llengua d'Europa a Europa, o a uns àmbits universitaris europeus que la veien només, o massa parcialment, fixada en textos medievals» (Farrés 2004: 235).

Hösle, per a l'operació doblement intencionada, proporcionà a Pous el coneixement del context literari i universitari del seu país. Per això, davant de les crítiques catalanes per la inclusió de

Miquel Martí i Pol, Hösle respongué amb vehemència que era una «pensada genial de Pous», perquè el poema «La creació» era el que servia millor per introduir en el món de la realitat catalana uns alumnes i al capdavall uns lectors que només la coneixien pels clixés del turisme de masses a la Costa Brava, la qual cosa era pitjor que desconèixer-la del tot. La selecció dels textos responia, doncs, a criteris literaris, combinats amb criteris didàctics per tal de disposar de materials que ajudessin els lectors alemanys a contextualitzar la poesia catalana i amb ella la història dels catalans en la història contemporània.

El segon apunt fa referència a l'autoria del pròleg de l'antologia. Si la tria dels poemes i la seva interpretació intencionada tenen Pous com autor principal, per no dir únic, la traducció, en canvi, i la introducció, són bàsicament de Hösle, d'acord amb el testimoni d'ell mateix. L'any 1977 preparàvem un número especial de la revista de poesia *Reduccions* dedicat a Pous i, a més de demanar-li un article, vaig proposar a Hösle de publicar-hi el pròleg de l'antologia, pensant que si era de Pous o de tots dos el podríem retraduir al català en cas que no n'existís la versió catalana. Datada a Regensburg 18-IV-1977, la resposta de Hösle diu: «Pel que fa [a l'article per] al número especial dedicat a en Toni, ja n'he dissenyat un primer esbós durant les vacances a Itàlia. De tota manera haig de tornar-hi a treballar, però encara dispo d'algunes setmanes o fins de mesos. Pel que fa a la teva proposta de publicar el pròleg de l'antologia lírica catalana del segle XX, seria un xic escèptic. El text és, tal com bé sospites, efectivament tot meu. Toni era una de les persones menys indicades per a vulgaritzar pensaments per escrit. Essencialisme i reduccions eren el seu programa i per això no eren adequats per a introduir en una literatura desconeguda un públic que no estava familiaritzat amb la problemàtica catalana. Això no vol pas dir que jo no discutís llargament amb en Toni les qüestions del pròleg, però el meu parer és que seria falsa pietat si, aquest text, que en realitat no és seu, ara el traduïssim al català. Jo mateix avui sé molt més sobre la vostra literatura que llavors i no podria pas escriure el mateix que vaig escriure [...]».

No hem pas de discutir el repartiment de l'autoria, magnitud, al capdavall, indivisible. En canvi, potser cal subratllar que del que Hösle fou autor únic és de la publicació. En efecte, fou gràcies a la seva mediació davant del poeta i novel·lista Hans Erich Nossack (1901-1977), amic seu, que l'Acadèmia de Ciències i Literatura de Magúncia-Mainz assumí l'edició de l'antologia amb totes les despeses. Altrament la millor expressió de l'autoria compartida de l'antologia, com també de la mediació decisiva de Hösle, es troba a la mateixa antologia en paraules plenes de finor inequívocament hösleana:

«La present antologia és el resultat d'una casualitat. Un dels editors [curadors], gràcies a la iniciativa d'Eugenio Coseriu, exerceix d'uns anys ençà de lector per a Llengua i Literatura catalanes a la Universitat de Tübinga. Allà el va conèixer el coeditor [cocurador] alemany. En una conversa amb Hans-Erich Nossack a Frankfurt es produí a la fi una perspectiva concreta per a la publicació de la present antologia. A ell, vicepresident de l'Acadèmia de Ciències i Literatura de Magúncia, alhora que als autors i editorials que ens han autoritzat la traducció i la impressió dels textos catalans, va adreçada la nostra particular gratitud».

La segona antologia es pogué publicar igualment gràcies a la mediació de Hösle, que aconseguí que aparegués a la revista literària *Akzente. Zeitschrift für Neue Literatur*, 21, on hi tenia entrada. Per últim, la mediació de Hösle fou decisiva per a la recepció de les antologies a Alemanya, on alguns diaris com el mateix *Frankfurter Allgemeine Zeitung* i algunes revistes van publicar-ne ressenyes, una de les quals, a càrrec del seu amic Horst Hina, aleshores lector d'alemany a la Universitat de Valladolid, destacava la dimensió politicsocial de l'antologia i elogiava la traducció i molt especialment el que els catalans atacaven més, la selecció i els comentaris de la introducció (Farrés 2005: 205).

La tercera antologia, *Katalanische Erzähler (Narradors catalans)*, de 1978, culmina la sèrie

planejada per Johannes Hösle i Antoni Pous amb el mateix objectiu que les anteriors: disposar, per una banda, d'instruments didàctics per als cursos de llengua i literatura catalanes a les universitats alemanyes i promoure, per l'altra, la difusió dels escriptors catalans entre el públic alemany. Traspassat Pous el 1976, l'antologia la dugué a terme Hösle tot sol, encara que se serví de les orientacions crítiques de l'amic i dels materials elaborats per tots dos durant els cursos en què el primer a Regensburg i el segon a Tubinga i a Zuric ensenyaven. El «Petit glossari de la literatura catalana de la Renaixença ençà» («Kleines Lexikon der Katalanischen Literatur von der Renaixença bis heute»), de Pous, inclòs a les *Informationen* de 1970, pesa decisivament sobre l'antologia de narradors de 1978.

La tria va de Verdaguer a Terenci Moix i presenta una llista aparentment eclèctica d'autors i de contes. Tanmateix l'antòleg, que deixa de banda l'ordre cronològic historicista, no deixa d'aplicar-hi les seves preferències per l'insòlit, el fantàstic i el misteriós: Josep Albanell («Com un vampir»), Bosch de la Trinxeria («La mort tràgica de mossèn Pere Roques»), Pere Calders («Demà a les tres de la matinada»), Maria Aurèlia Capmany («El gust amarg»), Joaquim Carbó («El riu»), Víctor Català («Carnestoltes»), Salvador Espriu («Letizia», «Tres sorores»), Miquel Llor («Una taca de tinta»), Ernest Martínez i Ferrando («El suïcidi de Jordi Ventura»), Terenci Moix («Lilí Barcelona»), Narcís Oller («Desglaç»), Mercè Rodoreda («La sang»), Joaquim Ruyra («Avís misteriós»), Jordi Sarsanedas («Dues noies», «L'esgarriacries»), Jacint Verdaguer («El mariner de Sant Pau»), Llorenç Villalonga («Marcel Proust intenta vendre un De Dion-Bouton»).

Deixant aquí els valors criticoliteraris de l'antologia de «contistes catalans», un altre mèrit del seu autor és haver trencat les barreres de les edicions marginals i col·locar aquest llibre en una de les més acreditades editorials en llengua alemanya, Manesse Verlag, de Zuric, i en una de les seves col·leccions més consolidades de narrativa universal, on, tot i el risc de quedar-hi atrapat per l'etiqueta de l'exotisme al costat de «contistes» veritablement exòtics o fins i tot marginals, els narradors en català podien a la fi eixamplar el seu públic entre els milions de lectors en alemany.

En pocs anys les tres antologies de poesia i narració havien situat Johannes Hösle en un lloc destacat de la Catalanística alemanya, secció Literatura. En pocs anys hi havia hagut un notable progrés en la mediació material: anava de l'autoedició d'*Informationen* (1970), passant per l'edició de les antologies líriques, patrocinades, l'una, per l'Acadèmia de Mainz (1970) i, l'altra, per la revista literària *Akzente* (1974), fins a l'edició normalitzada de l'antologia de narradors en una editorial comercial el 1978.

TORRENTS, Ricard. «Johannes Hösle, mediador del Cercle de Tubinga». *Zeitschrift für Katalanistik*. [Frankfurt am Main], vol. 20 (2007).